

TÜRK EDEBİYATINDA ALIŞILMADIK BİR YÖNTEM: CELÂL SİLAY'IN ŞİİRLERİNDE SAYFA ALTI AFORİZMA KULLANIMI

AN UNUSUAL METHOD IN TURKISH LITERATURE: THE USE OF PAGE FOOTER APHORISMS IN THE POEMS OF CELAL SİLAY

Ali Sait YAĞAR

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-0364-1108

E-mail: alisaityagar@gmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 14.11.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 04.02.2024

Kaynak Gösterim / Citation: Yağar, Ali Sait (2024). "Türk Edebiyatında Alışılmadık Bir Yöntem: Celâl Silay'ın Şiirlerinde Sayfa Altı Aforizma Kullanımı", Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları. 16/31, 057-072. <http://dx.doi.org/10.26517/ytea.555>

Öz

Herhangi bir edebî topluluğa veya şiir hareketine dâhil olmayan Celâl Silay, edebiyatımızda şairliğiyle öne çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında edebiyat-sanat camiası tarafından bilinen bir isim olan Silay, daha sonraları unutulmuş ve ihmal edilen şairler sınıfına girmiştir. Silay, 1937'de neşredilen *Hüsrân Filizleri*'nde, tespit edilebildiği kadarıyla edebiyatımızda daha önce örneğine rastlanmayan bir yöntemi tercih etmiş, şiirlerinin altında aforizma kullanma yoluna gitmiştir. Şiir metinleri ile aforizmalar arasında gözle görülür bir boşluk bırakan şair, bunların ayrı birer form olduklarını açıkça göstermiştir. Şiir altında aforizma kullanmak başlı başına dikkat çekiciyken aforizmaların, bulunduğu sayfada yer alan şiirle olan tematik bağlantısı bu aforizmaları daha ilgi çekici hâle getirmiştir. "Az sözle çok şey anlatma" amacını güden ve söyleyeni belli olan aforizmalar, kültürümüzde yeri olan deyim, atasözü, vecize, nükte gibi anlatım yollarıyla benzerlikler taşır. Ancak aforizmanın Batı'da gelişen bir form olduğu bilinmektedir. Aforizmanın kavramsal olarak edebiyatımıza 20. yüzyıla birlikte girdiği söylenebilir. Yeni bir yöntem arayışı içinde olduğu anlaşılan Celâl Silay, bu formu şiirlerinin yer aldığı sayfa altlarında kullanarak şiire farklı bir soluk getirmek istemiştir. Makalede öncelikle Celâl Silay ve edebî kişiliği hakkında kısaca bilgi verilmiş, akabinde aforizmanın tarihsel gelişimi, Türk edebiyatındaki yeri ve benzer anlatım yollarıyla olan ilgisi üzerinde durulmuştur. Son olarak Celâl Silay'ın şiirlerinde aforizma formunun kullanımı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Celâl Silay, şiir, modern Türk şiiri, *Hüsrân Filizleri*, aforizma.

Abstract

Celâl Silay, who is not affiliated with any literary community or poetic movement, stands out in our literature with his poetry. Recognized by the literary and artistic community in the early years of the Republic, Silay later fell into the category of forgotten and neglected poets. In his work *Hüsrân Filizleri*, published in 1937, Silay adopted a method not previously encountered in our literature, incorporating aphorisms beneath his poems. The poet deliberately created a noticeable gap between his poetry texts and aphorisms, emphasizing their distinct forms. While the use of aphorisms beneath poetry is inherently intriguing, the thematic connection between these aphorisms and the poems on the same page makes them even more captivating.

Aiming to convey much with few words, Silay's aphorisms, with identifiable speakers, bear similarities to expressions such as idioms, proverbs, maxims, and wit, which have a place in our culture. However, it is known that the aphorism is a form that developed in the West and conceptually entered our literature in the 20th century. Celâl Silay, seemingly searching for a new method, sought to bring a different breath to poetry by incorporating this form beneath the pages where his poems were featured.

The article begins with a brief overview of Celâl Silay and his literary personality, followed by an exploration of the historical development of the aphorism, its place in Turkish literature, and its connection to similar narrative techniques. Finally, the usage of the aphorism form in Celâl Silay's poems is examined.

Keywords: Celâl Silay, poem, modern Turkish poetry, *Hüsrân Filizleri*, aphorism.

Extended Summary

Celâl Silay, who does not belong to any literary community or poetry movement, is one of the names that stand out with his poetry in our literature. Silay, known and gained popularity by the literature and art community in the first years of the Republic, especially in the 1930s and 1940s, later entered the class of forgotten and neglected poets. In his poetry book *Hüsran Filizleri*, published in 1937, Silay preferred a method that has never been seen before in our literature, as far as it can be determined, and used aphorisms in his poems. There are 46 poems in *Hüsran Filizleri*. An aphorism is included at the bottom of the page where each poem, except the last one, is long enough to fit on a single page. There is usually a half-page gap between poetry texts and aphorisms. By visibly separating aphorisms from poetry texts, the poet clearly shows they are different forms. The fact that the use of aphorisms is not limited to a few poems but spreads throughout the poetry book indicates that this use is a conscious attitude. While using aphorisms under the poem is remarkable, the thematic relation with the poem on the page makes these aphorisms more interesting. The aphorisms in *Hüsran Filizleri* generally contain comments or definitions about the subject mentioned in the poem.

The oldest known example of the aphorism form is the work called Aphorisms, which includes aphorisms and advice on treatment, attributed to the famous physician Hippocrates, who lived in the 5th and 4th centuries BC. The aphorism form is that it prompts thinking, creates a striking effect on the reader or listener, and is short and easy to remember. It has become a genre preferred, especially in the West, for reasons such as these, and many names that have gained a place in history have resorted to this way of expression. Names such as Franz Kafka, Friedrich Wilhelm Nietzsche, Soren Kierkegaard, Friedrich Hegel, and Arthur Schopenhauer are among those who wrote aphorisms individually or whose aphorisms were brought together.

An aphorism is a form that emerges by expressing some feelings and thoughts quickly and strikingly. Aphorisms, which aim to "tell a lot with few words" and whose utterer is known, are similar to expressions such as idioms, proverbs, sayings, and wits that have a place in our culture. However, it is known that aphorism is a form that developed in the West. Aphorism conceptually entered our literature in the 20th century. It is possible to only encounter individual examples of this form in this period. Aphorisms can be compiled by someone else from the works of the relevant author or poet, or the aphorism author himself can bring them together. There are also studies in which selections of aphorisms from different names are made on a thematic subject. Celâl Silay neither brought together the aphorisms he wrote nor compiled aphorisms belonging to someone else. He chose this form in his poems, which is unusual in our literature. Celâl Silay, apparently searching for a new method, wanted to bring a different

breath to poetry by using this form at the bottom of the pages of his poems.

It can be said that the poet, who did not prefer a similar usage in his poetry books after *Hüsrân Filizleri*, did not receive the positive reactions he expected or was not satisfied with the method in question.

One of the questions that need to be answered is how the process that pushed Sılay to use such a method worked and whether the use of subtext or page aphorisms existed in our poetry before 1937. As far as we can determine, no other poet in our literature tried a similar method before *Hüsrân Filizleri*. Moreover, Sılay used this in a way that reflected it throughout his poetry book. Matters such as the place of aphorism in our literature and the use of similar words in the West that only emerged in the 20th century should be considered. One possibility is that another poet in the West uses a similar method. Sılay may have seen the use of aphorisms below the page and wanted to apply them to Turkish poetry through inspiration. As a result of our research, we could not find a poet of Western origin who preferred a method similar to Sılay's use in *Hüsrân Filizleri*. However, new research and investigations can expand the findings on this issue.

In the article, brief information is given about Celâl Sılay and his literary personality. Then, the historical development of the aphorism, its place in Turkish literature, and its relationship with similar ways of expression are emphasized. Finally, the aphorism form in Celâl Sılay's poems was examined, and its place and importance in our literature were emphasized. Celâl Sılay's initiative can be considered a search for a method that affects both form and content in Turkish poetry. As far as can be determined, this initiative was not adopted by other poets and was forgotten over time. Such a usage has yet to become widespread in Turkish poetry.

Giriş

Edebiyat tarihi ve antolojiler bazı yazar ve şairlere ehemmiyet verirken bazılarını ihmal eder veya gözden kaçırlar. Celâl Sılay da ismi ders kitaplarında sık geçmeyen, geniş kesimlere mâl olmamış ve ihmal edilmiş şairler arasındadır. Her ne kadar 1930 ve 1940'lı yıllarda, içinde bulunduğu sanat-edebiyat camiası tarafından popüler bir sima olarak telakki edilse de yıllar içinde bu popülerliğini kaybetmiştir.

Celâl Sılay'ın edebî kimliğini oluşturan esas yönü şairliğidir. 17 adet şiir kitabı bulunan şairin ilk şiir kitaplarından biri de 1937'de neşrettiği *Hüsrân Filizleri*'dir. Bu kitabın dikkat çekici taraflarından biri, kullanılan yöntemde saklıdır. Kitapta yer alan şiirlerin altında aforizma kullanma yoluna giden şair, edebiyatımızda daha önce denenmemiş bir yolu tercih ederek bir yöntem arayışı içerisinde olduğunun sinyallerini vermiştir. Makalenin konusunu da söz konusu kitapta yer alan şiirler ve bu şiirlerin altında yer alan aforizmalar oluşturmaktadır. Aforizma kullanımına geçmeden önce Celâl Sılay ve edebî kişiliği hakkında

aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Daha sonra aforizma formunun tarihsel gelişimi ve Türk edebiyatındaki yerine değinilmiş, aforizmayla benzerlik taşıyan ve zaman zaman aforizma yerine kullanılan anlatım yolları üzerinde durulmuştur. Son olarak Celâl Silay'ın *Hüsran Filizleri*'nde yer alan aforizma kullanımı incelenmiştir.

1. Celâl Silay ve Edebî Kişiliği

Cumhuriyet dönemi edebî simalarından Celâl Silay (1914-1974) Bursa'da doğmuş, askerî lisede eğitim almış, askerî liseyi bıraktıktan sonra İstanbul'a gelip başka bir lisede eğitimini devam ettirdiyse de yarım bırakmıştır. Bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde dinleyici olarak felsefe derslerini takip eden Celâl Silay'ın düzenli bir tahsil hayatı olmamıştır. 1930'lu yılların ortasında İstanbul'a geldiği bilinen Celâl Silay, hayatını çeşitli gazete ve dergilerde çalışarak, köşe yazarlığı ve yayıncılık yaparak kazanmaya çalışmıştır. Ömrü boyunca geçim endişesi çeken Silay'ın bu yönü, zaman zaman arkadaşlarıyla ilişkilerinin bozulmasına sebebiyet vermiştir. (Kırımlı 6). Silay'ın çalıştığı ve yazılar yolladığı başlıca süreli yayınlar şu şekilde sıralanabilir: *Vatan*, *Tasvir-i Efkâr*, *Ticaret Postası*, *Yeni Memleket*, *Yeni İstanbul*, *Yeni Gazete*, *Her Gün*, *Yücel*, *Demet*, *İşte*, *Her Hafta*, *Büyük Doğu*, *Doğu Batı*, *Çağrı*, *Yeni İnsan* (Kırımlı 14-17).

Celâl Silay hikâye, fıkra, makale gibi türlerde de kalem oynatmakla birlikte onun edebî kişiliğini meydana getiren asıl yönü şairliğidir. Süreli yayınlarda yayımlanan şiirlerinin yanında, 1934-1971 yılları arasında basılmış 17 adet şiir kitabı mevcuttur. Bu kitaplar kronolojik olarak şu şekildedir: *Çöl Yolcuları* (1934), *Dört Kapı* (1934), *Lacivert Işıklar* (1935), *Ebedî Renkler* (1936), *Hüsran Filizleri* (1937), *Merhamet Şiirleri* (1943), *Acaba* (1945), *Sonra* (1946), *Boşlukta Duran Taş* (1948), *Zaman İle Yarış* (1956), *Adamca* (1959), *Doğa* (1965), *Aşk Dialektiği* (1967), *Şimdi Geldin Şimdi Gittin* (1968), *Küpe Destanı* (1968), *İlişki Deyimleri* (1969), *Karşın* (1971). Celâl Silay'ın bütün şiirleri, Doğan Hızlan ve İhsan Yılmaz tarafından derlenerek bir araya getirilmiştir: *Hüsran Filizleri Toplu Şiirler* (2000).

Herhangi bir edebî topluluğa veya şiir hareketine dâhil olmayan Silay, sade bir dille kaleme aldığı şiirlerinde birçok konuya yer vermiştir. Hayat, ölüm, tabiat, aşk, kadın, cinsellik, yalnızlık, insan, din, zaman gibi temler şiirinin başlıca konularını teşkil eder.

Celâl Silay şair kimliğiyle 1930'lu yılların sonlarında ve 1940'lı yıllarda edebiyat ve sanat camiası tarafından kabul gören bir isim hâline gelmiştir. Cemil Meriç'in Silay üzerine aktardığı anekdotlar, şairin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel atmosferi aksettirmesi bakımından kayda değerdir:

Onunla Nisvaz'da¹ tanışmıştık. Nisvaz garip bir meşher idi 1940'larda. Zekâyla fuhuş, ciddiyetle bohem, en parlak ümitlerle en karanlık ıstıraplar yan yanaydı

¹ Bu mekân, bahsi geçen dönemde edebiyatçılar tarafından tercih edilen bir uğrak yeri olan Nisvaz Pastanesi olmalıdır. Nisvaz, kapandığı 1950'li yılların ortasına kadar pek çok sanatçı, yazar, şairin toplantılar düzenlediği, edebiyat sohbetleri yaptığı bir edebiyat mahfidir. Genellikle edebiyatçıların mekânı olarak bilinen Nisvaz hem ciddi sanat-edebiyat konularının hem de her türlü sanat-edebiyat dedikodusunun yapıldığı bir yerdir. Cemil Meriç de Nisvaz'ın müdavimleri arasında yer alır (Anar 293).

Nisvaz'da. Maziyle istikbal kucak kucağaydı. Mustafa Şekip bir avuç hayranına Bergson'u anlatır; Peyami, Marinetti üzerinde nutuk çeker; Suphi Taşhan 'uç buudlu' şiirlerini okurdu. Sait Faik'in mütecessis bakışları, bir hikâye konusu arar gibi dolaşırdı masalarda. Arif Dino, Yunanca şiirlerini dinletecek bir kurban bulmak için iltifatlar dağıtırdı etrafa. Sadri Ertem her İstanbul gelişi Nisvaz'da otağ kurardı. Kimleri görmezsiniz çevresinde... Gazeteci Münir Süleyman, aktör Avni Dilligil, dekan kâtibi İhsan Altay ve bir sürü genç şair.

Celâl, bu alaca bulaca, bu insicamsız, bu birbirine yabancı insanların dünyasında imtiyazlı bir mahlûktu. Şekip hocaya takılır, Peyami'yle kırk yıllık dost gibi konuşur, Sait'le şakalaşırdı. Muaşeret adabı diye bir şey tanımazdı Celâl, dünyada yalnızca kendisi vardı. Sevimli bir hayvan, sıhhatli ve hayâsız. Yatağını arayan bir seldi Celâl: İnzibatsız, çılgın, şımarık. Nisvaz'da herkes bir şairdi bir parça. Ama Celâl kendini bir evvelki nesle kabul ettiren tek şairdi. 'Türkiye'nin sesi' demişlerdi ona; 'çağımızın sesi' demişlerdi (Meriç 151-152).

Celâl Sılay'ın şair olarak genç yaşta kendisini basın-yayın dünyasına kabul ettirdiği, içinde bulunduğu toplumsal zümre tarafından dikkat çekici bir şahsiyet olarak telakki edildiği anlaşılmaktadır.

Celâl Sılay Bursa'dan İstanbul'a geldikten sonra bekârlığın verdiği serbestliğin ve peşini bırakmayan geçim sıkıntısının da etkisiyle bir bohem hayatı yaşamış, 1949'daki 9 aylık Paris tecrübesi bir kenara bırakılırsa ömrü boyunca İstanbul'daki sosyal ve kültürel çevrenin içinde yaşayışını sürdürmüştür. Aykırı bir karakter olarak bilinen Sılay, Samim Kocagöz, Sait Faik Abasıyanık, Cihat Saffet, Orhan Arıburnu, Cavit Yamaç, Sabahattin Kudret Aksal, Salâh Bırsel, Suavi Koçer, Avni Yarbaş ve Aziz Nesin gibi isimlerin yer aldığı arkadaş çevresi içinde sözünü esirgemeyen, hoyrat, kayıtsız, delişmen hatta küfürbaz tavırlarıyla bilinmiş, zaman zaman kırıcı olmuş ve etrafındakileri küstürmüştür (Kırımlı 267). Mısraları dudaktan dudağa dolaşan şair yirmi beşinde şöhrete ulaşmış, elli beşinde ise unutulmuştur (Meriç 153). Gerek edebiyat tarihlerinde gerekse antolojilerde Sılay, ismine sık rastlanan şairler arasında değildir. Bir dönem edebiyat çevrelerinde tanınıp bilinmesine karşın daha sonra popülerliğini kaybetmiştir. Haldun Taner, Milliyet'in 3 Haziran 1979 tarihli sayısında şiirinin yok sayılmasının arkasında Sılay'ın insanî ilişkilerinin olduğunu ifade eder: "...çok kişiyi gücendirdiği için eleştirmenler onu daha sağlığında öldürmüşlerdi. Hiçbir antolojiye, söz birliği etmişlercesine, onun şiirlerini koymazlardı. Oysa Celâl Sılay iyi bir şairdi. Ünlü şairlerin çoğundansa daha soylu bir şairdi" (Ay 329).

Celâl Sılay'ın bir şair olarak etkisini zaman içinde nasıl yitirdiğiyle ilgili bir sonuca varmak bu çalışmanın konusu değildir; ancak şairin sosyal hayat içerisinde gösterdiği tutuma yönelik kaynakların aktardığı bilgiler örtüşmektedir. Kendisine "Napolyon Celâl",² "Deli Celâl" gibi isimler de takılan Celâl Sılay, aykırılıkları, küskünlükleri, endişeleri, arayışları ve buhranlarıyla döneminin dikkat çekici isimlerinden biri olmuştur (Kırımlı 275).

² "Napolyon Celâl" lakabının arkasında bunun hem şairin fizikî görünüşüyle ilgili olduğuna hem de onun gizemli davranışlarını ve karakter özelliklerini animsatan bir yakıştırma olduğuna dair yorumlar mevcuttur (Kırımlı 2)

Celâl Sılay'ın şiirlerinde üzerinde durmak istediğimiz husus, aforizma formunun kullanımına dairdir. Konuyla ilgili örneklere geçmeden önce bu formun tarihsel gelişimi ve Türk edebiyatındaki seyri ana hatlarıyla izah edilmelidir.

2.Aforizma ve Türk Edebiyatındaki Yeri

Kökeni Antik Yunan'a kadar götürülebilecek olan ve dilimize Fransızca aphorisme'den geçen (Tietze 105) aforizma, bazı duygu ve düşüncelerin kısa ve öz biçimde ifade edilmesi yoluyla ortaya çıkmış bir formdur. Aforizma için "uzun cümleleri birkaç kelimeyle özetleyen kısa cümle yazma sanatı" (Karaalioğlu 13), "çeşitli konulardaki düşünceleri, çarpıcı, kimi zaman mizahî bir şekilde ifade eden kısa, yoğun özlü sözler" (Karataş 20), "bir konuyla ilgili bilinmesi gereken ana düşünceyi birkaç kelimeyle özetleyen hikmetli ifade, derinlikli bir kavrayışı dışa vuran özlü söz" (Cevzici 22), "genel bir hakikatin, inancın veya kuralın ciddi havada söylenmiş etkileyici, keskin ifadeleri" (Huyugüzel 347) gibi tanımlar yapılmıştır. Tüm bu tanımların ortak özelliği, az sözle çok şey anlatmak noktasında toplanmaktadır. Aforizma formuyla özdeşleşen isimlerin arasında yer alan Nietzsche, "benim arzum başkalarının bir kitapta anlattığı şeyi on cümlede anlatmaktır" (Kerimoğlu 1148) derken yine aforizma formunun kısalığı ardındaki perdeyi aralamış olur.

Genel hatlarıyla ifade edilecek olursa aforizmalarda ileri sürülen fikirler, başkalarının kabulünü beklemeyen öznel kanaatlerdir, doğru olmak gibi bir zorunlulukları yoktur. Evrensel olabileceği gibi yerel de olabilirler. Üslup itibarıyla hem düzyazıyı hem de şiirsel söyleyişi andırabilirler. Her konuda aforizma söylenebilir. Aforizmalar yol gösterebilir, nasihat veya öğüt verebilir; fakat bunları yapmak gibi bir zorunluluğu yoktur. Aforizmalar atasözü değildir, söylem şekillerine bakıldığında her atasözünün aforizma olduğu söylenebilir; ancak her aforizma atasözü değildir. Üstelik aforizmanın söyleyeni bellidir (Kurt 18-19).

Aforizma formunun bilinen en eski örneği, MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda yaşamış ünlü hekim Hipokrat'a atfedilen, tedavi konusundaki özlü sözleri ve öğütleri kapsayan *Aphorisms* adlı eserdir (Huyugüzel 347). Aforizma formu, düşünmeye sevk etmesi, okuyanda veya dinleyende çarpıcı bir etki uyandırması, kısalığı ve kolay hatırlanabilir oluşu vs. gibi saiklerle özellikle Batı'da tercih edilen bir tür olmuş, tarihte kendine yer edinmiş birçok isim bu anlatım yoluna başvurmuştur. Franz Kafka, Friedrich Wilhelm Nietzsche, Soren Kierkegaard, Friedrich Hegel, Arthur Schopenhaur gibi isimler müstakil olarak aforizmalar yazan veya yazdıkları aforizmalar bir araya getirilen isimlerdendir.

Aforizmalar zaman zaman benzer anlatım yolunun kullanıldığı başka formlarla da karıştırılabilmektedir. Türk edebiyatında 20. yüzyıla gelene kadar Batı'dakine benzer bir aforizma kullanımına rastlanmaz, kavramsal olarak da bu anlatım yolu bizim için yenidir. Fakat kültürümüzde "az sözle çok şey anlatma" düşüncesinin ürünü olan birçok form mevcuttur. Darbimesel, mısra-i berceste, nükte, vecize

gibi anlatım yolları aforizmayla benzerlikler taşıyan ve edebiyatımızda yeri olan anlatım yollarıdır. TDK *Sözlük*, *Kubbealtı Lugatı*, *Ötüken Türkçe Sözlük* gibi sözlükler başta olmak üzere Türkçe sözlüklerdeki aforizma tanımlarında genellikle "vecize", "özlü söz", "özdeyiş" gibi karşılıkların verilmiş olması, aforizmanın bahsi geçen kavramlarla eş tutulduğunun göstergelerindedir. "Aforizmanın vecizeden farkı biraz daha sübjektif ve şahsî olmasıdır" (Huyugüzel 347). "Bir fikir veya duyguyu en kısa ve özlü şekilde anlatan ve genellikle kimin tarafından söylendiği bilinen söz" (Ayverdi 307) olarak tanımlanan vecize, daha çok dinî ve ahlâkî konularda söylenmiş hikmetli sözleri çağrıştırmaktadır. Tahirü'l Mevlevî, vecizeyi "îcâz tarikiyle söylenmiş söz; elfâzı az, manası çok kelâm" (179) olarak izah eder. Kelime anlamı olarak "sözü kısa ve özlü söyleme, az söyle çok şey anlatma" (Ayverdi 1338) gibi karşılıkları olan îcâz, terim olarak meânî ilminde "bir maksat ve fikrin en az sözle açıklanması" demektir (Saraç 392). Îcâz, klasik Türk şiirinde Bâkî, Necâti, Fuzûlî, Ahmedî gibi isimler başta olmak üzere birçok şair tarafından kullanılan bir anlatım yolu olmuştur (Alvan 135-164). Îcâz'ın "vecz" kökünden türemesi, vecâzet kökünden türeyen vecize ile aralarındaki bir diğer benzerlik olarak öne çıkmaktadır. "Acz" kökünden türeyen îcaz ise "âciz bırakma" anlamını ihtiva eder. Gerek îcâz gerek vecize gerekse aforizma olarak adlandırılan anlatım yolları, çarpıcılıkları ve okuduklarında muhatapta uyandırdıkları etki bakımından karşdakini âciz bırakan ifadelerdir. Bütün bu benzerlikler, söz konusu kavramların zaman zaman birbirinin yerini dolduracak şekilde düşünülmesine veya kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin Akil Muhtar Özden'in *Aforizma: 1877-1949 Vecizleri* adlı eserinde (1949) iki farklı kavramın tek bir başlık altında kullanılabildiği göze çarpmaktadır. Aforizmayla bir arada düşünülen bir diğer ifade şekli nükte'dir. Eski Türk edebiyatına ve İslâm kültürüne ait metinlerde nükte, ilk zamanlarda "ancak üzerinde düşünüldükten sonra anlaşılabilen ince anlamlı söz, herkesin anlayamadığı, ancak anlayışı kuvvetli kişilerin anlayabildiği söz, kendi asıl anlamından farklı ince ve güzel söz veya anlam" şeklinde tanımlanmıştır. Nükte, daha sonraki dönemlerde veya metinlerde de komiklik niteliğini vurgulayan "alaycı, iğneleyici anlamı olan, böyle bir ima içeren söz" manasında kullanılmıştır. Böylece nüktenin hem düşündürmek hem gülümsetmek olmak üzere iki yöne açılan kısa ve özlü sözler olduğu söylenebilir. Terim bugün Türk kültür ve eleştiri dünyasında daha çok bu anlamda, yani "zarif bir şaka veya espri içeren düşündürücü kısa söz" anlamında kullanılmaktadır (Huyugüzel 345). Aforizma, vecize, nükte vs. gibi anlatım yolları arasında bazı benzerlikler bulunmakla birlikte aforizmanın edebiyatımız için – kavramsal olarak – yeni olduğu düşünülebilir. 19. yüzyılda kültür ve edebiyat hayatında yaşanan köklü değişiklikler sonucunda Türk edebiyatına giren birçok yenilik gibi aforizmaların da geleneğe eklenildiği, daha önce benzer ifade biçimleri için kullanılan formların kullanım alanını da kapsayarak yaygınlık kazandığı düşünülebilir (Yağar 283).

Aforizmalar bir başkası tarafından ilgili yazar veya şairin eserleri arasından derlenebileceği gibi bizzat aforizma yazarının kendisi tarafından da bir araya getirilebilir. Tematik bir konuda farklı isimlere ait aforizmaların seçkilerinin yapıldığı çalışmalar da mevcuttur. Cenab Şahabeddin'in *Tiryaki Sözleri* (1918), bilindiği kadarıyla edebiyatımızda bir yazarın aforizma formundaki eserlerini bir araya getirdiği ilk kayda değer eserdir.³ Rifat Necdet Evrimer'in *Bu Dünya Böyledir İşte: Aforizmalar, Denemeler, Sohbetler, Makaleler* (1958), Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "aforizma tılsımlı" gazete yazılarının toplandığı *Karşılığınca*,⁴ Mehmet Eroğlu'nun *Edebî Aforizmalar* (2010), Ferit Edgü'nün *Cahil (Aforizmalar)* (2015) gibi eserleri Türk edebiyatında aforizmaların bir araya getirildiği örneklerdendir. Bu konudaki örnekleri arttırmak mümkündür. Celâl Silay ise ne yazdığı aforizmaları bir araya getirmiş ne de başkasına ait aforizmaları derlemiştir. O, edebiyatımızda daha önce pek de alışılmadık bir şekilde şiirlerinin altında bu formu kullanma yoluna gitmiştir.

3.Celâl Silay'ın Şiirlerinde Aforizma Kullanımı

Celâl Silay'ın beşinci şiir kitabı *Hüsran Filizleri*, 1937'de Bursa'da Emek Matbaası'nda basılmıştır. Silay, *Hüsran Filizleri*'ni önce aynı yıl ve aynı basımevinde *Mısralar* adıyla yayımlamıştır. *Mısralar*'da yer alan şiirler Roma rakamlarıyla numaralanmışken *Hüsran Filizleri*'nde her birine birer başlık verilmiş, şiirlerde ve sıralamada bazı değişiklikler yapılmıştır. *Hüsran Filizleri*, daha sonra Silay'ın toplu şiirlerine de isim vermiştir (2000). Bu kitapta yer alan şiirleri ilginç kılan husus ise sayfa altlarında yer alan aforizmalardır.

Hüsran Filizleri'nde 46 adet şiir bulunmaktadır. Tek bir sayfaya sığabilecek uzunlukta olan bu şiirlerin – sonucusu hariç olmak üzere – her birisinin yer aldığı sayfanın alt kısmında bir aforizmaya yer verilmiştir. Şiir metinleri ile aforizmalar arasında genellikle yarım sayfalık bir boşluk bulunmaktadır. Şair, aforizmaları gözle görülür bir şekilde şiir metinlerinden ayırarak bunların farklı birer form olduklarını göstermek ister gibidir. Aforizma kullanımının birkaç şiirle sınırlı kalmayıp şiir kitabının bütününe yayılması, bu kullanımın bilinçli bir tasarruf olduğuna işaret eder. Silay, adeta "yatağını arayan sel" (Meriç 152) misali bir yenilik arayışı içerisinde. Aforizma cümleleri nesir olarak kabul edilirse, Silay'ın nazımla nesri – sayfa içindeki küçük mesafeyi de göz ardı etmeden – bir arada kullandığı söylenebilir.

Nazım ve nesir veya benzer bir ifadeyle şiir ve düzyazı, edebî eserlerde imkânları, ilgili konu ve muhtevaya uygunlukları bakımlarından farklılıklar arz eden iki temel ifade şeklini temsil eder. Zaman zaman nazımın nesirleştiği, bazı yazar ve şairlerin bu iki ifade biçimini tek bir eserde kullanabildiği, yine bu iki farklı yolun izdivacından meydana gelen mensur şiir gibi türlerin etki sahası bulunduğu bilinen bir husustur. Nesir daha çok fikrin emrindeyken şiir veya şiirsel

³ Eserin ilk baskısında 361 adet aforizma bulunur. Daha sonra Cenab Şahabeddin'e ait bir defterde bulunan numaralandırılmış notların eklenmesiyle birlikte bu sayı 1860'ı bulmuştur.

⁴ Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın 1961-1962 yıllarında *Vatan* gazetesindeki "Daha" adlı köşesinde, haftada bir gündelik hayata ve olaylara dair kaleme aldığı aforizmaları Erol Gökşen tarafından derlenmiştir.

ifade herkeste aynı his ve düşünceyi uyandıracak kısır söyleyişin zıddında yer alan, farklı anlamlara kapı açan imajları yüklenebilen ve bunları çoğaltabilen bir ifade biçimidir (Samsakçı 2711). Şiirin bir diğer özelliği de kelimeleri kuyumcu titizliğiyle seçmesi, az sözle çok şey anlatabilmesidir. Manzum hikâyeye niteliği taşıyan mesneviler bir kenara bırakılırsa gerek klâsik şiir geleneğimizde gerekse modern Türk şiirinde şiir metinleri, düzyazı metinlerine kıyasla daha kısa, belli veya belirsiz bir şekle bağlı kalınarak meydana getirilmiştir. Bu noktada aforizma formuyla şiirsel ifade "az sözle çok şey anlatma" noktasında birleşmektedir. Sılay'ın hem şiirleriyle hem de sayfa altlarında yer alan aforizmalarla okuyucularda iki yönlü bir etki uyandırmak istediği anlaşılmaktadır.

*Hüsran Filizleri'*nde yer alan aforizmalar ve bu aforizmaların buldukları sayfada yer alan şiirlerin başlıkları (parantez içlerinde), kronolojik olarak aşağıdaki gibidir:

Aşksız insan dünya nimetleri içinde dolaşan bir robotodur. (Tehassür)

Ümit, aczin tutunduğu bir istimdat telidir. (Kahır)

Muvaffakiyet, kendimize inanmakla mümkündür. (İnanç)

Zavallı vücudum, nehri aşmak için köprüden geçecektir. (İçimdeki Hareket)

Hayal, hakikat bahçesi çiçeklerinin rayıhasıdır. (Hülya ve Aşk)

İkimizin baş başa oluşumuz saadetin sembolüdür. (Sen)

Zafer mukabil hakkı çiğnemektir. (Hulâsa)

Hürriyet şuuru duymaktır. (Kahır)

Doğruluk, insanî kıymetin mihengidir. (Izdırap)

Fert kendinden mesuldür. (Faziletsiz Hayat!)

Sanatkâr için beşerî kıymetler gülünçtür. (Karar)

Şahsî tesirlerdir ki, anarşiye mani olurlar. (Tahayyül)

En büyük ahlâkçı hürriyettir. (Bu Bir Rüyadır)

Her şey insan içindir. (Beni Anlatan Şiir)

Dalginları tetkik ediniz! (Şair)

İçimdeki dünyaya mezar dar gelir. (Mücessem Ruh)

Muhayyile genişledikçe hakikat daralır. (Hayalin Aczi)

Şu içinde bulunduğum hâl, dün istikbaldi, yarın mazi olacaktır. (Ömrün Akışı)

Vücudumuz bir gün, aynı şekli ve tamamılığı ile, sağ kalan dostlarımız tarafından toprak içine gömülecek ve terkedilecektir. (Ruhun Ölümü)

Vücudun her meylî tabiat iktizasıdır. (Günah)

İnsanlar; kıskançlığın tesiri altında kurdukları âdetlerle hayatı azap ve hüsran hâline sokmuşlardır. (İnsan Geceleri)

Ruh diye bir mefhum tanındıkça, mezar hayatın sonu sayılamaz. (Vücudun Kaderi)

Sır içinde bulunan insanlığın Allah esrarına inanması tuhaftır. (Meçhul)

"Sevgilimden nefret ediyorum" cümlesi, kulağımıza ilk defa çarpmış değildir. (Tanıdık Tesirleri)

Aynı tabîî şeraite bağlı kimselerin aczi, umumi saadete açılan birer hendektir. (Faydaları Bulamamak)

Hayatı ayrı ayrı anlayanların hepsi bir kafa ve vücut taşı. (Maddiyat ve Maneviyat)

Son sözü, "ben hayattan memnundum" olan insanları dünyadan çekip alan nedir? (İki Nokta)

Din terbiyesinde doğruluk prensibi şayanı dikkattir. (Dinler)

Hiç konuşmadan sevdiğimiz ve nefret ettiğimiz insanlar vardır. (Konuşmalar)

Dünler hatırlandıkça hayat uzar. (Dünler)

Şahsî bir hayat anlayışı olmayan kimse, fırtınalı bir denizde dümensiz bir gemi mevkiindedir. (Kundaktan Sonra)

Aşk hayatın gayesidir. (Aşksız Hayat)

Birçok şeyler bilmek, hiçbir şey bilmemekten acıdır. (Bilmek)

Fayda ana duygusundan üstündür. (Fayda)

Kadın kendini ya dile veya paraya teslim eder. (Evlenmek)

Ölümü ne kadar uzakta sanırız. (Mukadderat)

Sabah ışıkları doğarken, kuşların müjdeler temenni eden cıvıltılarında nasibi olmayanlar vardır. (Sevgilisizler)

O şekilde yaratıldığımız için bedbahtız ki; en mahrem ihtiyacımızı başkasında tatmin edeceğiz. (Arzular Peşinde)

Âdet bir alışmadır. Ve alışılmayacak hiçbir şey yoktur. (Âdet)

Bir gün karşımıza birisi çıkar. Artık saadet veya felâketimiz onun tercihine bağlanır. (Müstakbel Sevgililer)

Musiki, şiir ve aşka yükselemeyen ruh, bütün maddi imkânlarına rağmen eşyanın kıvrımlarında dolaşip sürünecektir. (Aşk, Şiir, Musiki)

Hayatımızın üçte biri ölümdür. Tuhaftır ki, bunu garip bulmayız. (Uyku)

Yaşayışımızda memnuniyet bulamayız. Bu, hayal ve tasavvur içinde bunalmaktır. (Aranmak)

Tabiatın gayesi bizi tatmin etmektir. (Hayat)

Cinsîecessüs tabîî tecellinin iktizasıdır. (Şehvet) (Silay 119-163).

Şiir metinlerinin altında aforizma kullanmak düşüncesi başlı başına ilgi çekiciyken aforizmaların söz konusu şiirlerle olan tematik bağlantısı, bunları daha cazibedar hâle getirmiştir. *Hüsran Filizleri*'ndeki aforizmalar, genellikle şiirde bahsi geçen konuyla ilgili yorum veya tanımları içermektedir. Örneğin "Kahr" şiirini ele alalım:

Ey uzak isteklere hasret çeken ihtiras!
Ey nasibin dışına fırlatılan vücudum.
Bütün kahırlarıma isyan eden bir nida:
Ben ey! Mevcudum.

İhatamın eliyle hakka bir temas
İçinde bulunduğum hâlin ye'si
Kurtulmak ve sıyrılmak anın içinde
Duymak ümitten gelen bir sesi (Sılay 120).

Yukarıdaki şiirde şiirsel öznenin derin bir kedere ve üzüntüye boğulduğu, bu duruma karşı isyankâr bir tutum sergilediği, içinde bulunduğu ümitsizlikten ise ümitten gelen sesi duyarak kurtulup sıyrılabileceği söylenebilir. Bu şiirin bulunduğu sayfanın altında yer alan aforizma ise ümit duygusunu tanımlar: "Ümit, aczin tutunduğu bir istimdat telidir" (Sılay 120).

"Ömrün Akışı" şiirinde de muhtevayla sayfa altında yer alan aforizma arasında bir uyum söz konusudur. Şiir şu şekildedir:

Ey güzel günlerden unutulmuş bir gramofon iğnesi!
Ey bir daha gelmesi mümkün olmayan günler!
Meçhul idraklere doğru her an birer adım,
Ey yarınlar ve dünler!

Tahta aralığında kalmış bir konfeti kâğıdı,
Ey bu kâğıdın hatırlattığı eğlenceler!
Işık değişmesi hâlinde ömrün akışı;
Ey gündüzler ve geceler! (Sılay 136).

Şiirde ömür sermayesini tüketen insanın içinde bulunduğu zaman ve akış söz konusu edilmektedir. Gündüzler geceleri kovalarken insan her geçen gün geleceğe bir adım daha yaklaşmakta, arkasında gelmesi artık mümkün olmayan ve geçmiş olarak telakki edilen anları biriktirmektedir. Geçmiş, artık yalnızca hatırası olan eşyalar vasıtasıyla hatırlanabilen bir zaman dilimidir. Şiirin bulunduğu sayfanın altında yer alan aforizma ise, insanın içinde bulunduğu zaman akışının öğelerine gönderme yapan çarpıcı bir cümledir:

"Şu içinde bulunduğum hâl, dün istikbaldi, yarın mazi olacaktır" (Sılay 136).

"Bilmek" şiiri, şiirde anlatılanlarla sayfanın altında yer alan aforizma arasındaki uyuma işaret eden bir diğer örnektir.

Düşünmenin okumaktan fazla faydası
Maksadı fiilde bulmak,
Yaşamının hareket olduğu...
Konuşmayı ihtiyarlığa bırakmak

Kitap bilmeyenlerin kitaba geçen hayatı,
Okumanın en kolay iş olduğunu bilmek.
Saçların dökülmesinde gurur,
"Ben biliyorum" demek (!) (Sılay 151).

Şiir bilgiye sahip olma üzerine kurulmuştur. Düşünmek, okumak, konuşmak, ihtiyarlık, tecrübe, birikim vs. gibi hususlar şiirde üzerinde durulan noktalardır. Sayfa altında yer alan aforizma ise bilginin beraberinde getirdiği entelektüel çileye işaret eder: "Birçok şeyler bilmek, hiçbir şey bilmemekten acıdır" (Sılay 151).

Cevaplanması gereken sorulardan biri, Sılay'ı böyle bir yöntem kullanmaya iten sürecin nasıl işlediği, 1937 öncesinde şiirimizde metin altı veya sayfa altı aforizma kullanımının mevcut olup olmadığıdır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Hüsran Filizleri*'nden önce edebiyatımızda benzer bir yöntemi deneyen başka bir şair yoktur; üstelik Sılay bunu şiir kitabının bütününe yansıtacak şekilde kullanmıştır. Aforizmanın edebiyatımızdaki yeri, Batı'dakine benzer kullanımların ancak 20. yüzyıl itibarıyla kendisini göstermesi gibi hususlar da hatırdan uzak tutulmaması gereken noktalardır.

Celâl Sılay'ın önce şiiri yazıp akabinde şiire uygun aforizmayı mı kaleme aldığı yoksa önce aforizmayı üretip daha sonrasında ilgiyi aforizmayı çıkış noktası kabul ederek şiiri mi meydana getirdiği sorusuna net bir cevap vermek mümkün değildir. Sılay'ın edebî kimliğini oluşturan yönünün şairliği olduğu, edebî hayatı boyunca 17 adet şiir kitabı neşrettiği, buna mukabil *Hüsran Filizleri* dışında müstakil aforizmalarının olmayışı hesaba katılırsa şiirleri daha önce kaleme alması yakın ihtimal olarak gözükmektedir. Akla gelen bir diğer soru aforizmaların Celâl Sılay'a mı ait olduğudur. Aforizmaların çeviri veya alıntı yoluyla iktibas edilmesi ihtimaller arasındadır; fakat aforizmaların yanında bu hususa dair herhangi bir ibare veya not bulunmamaktadır. Aksi ispat edilmediği sürece bu aforizmalar Sılay'ın kendi ürünleri olarak değerlendirilmelidir.

Aforizma formunun felsefeyle ilişkisi ve Batı'da aforizma denince ilk akla gelen Nietzsche, Schopenhauer, Hegel gibi isimlerin filozof oluşu, Celâl Sılay'ın felsefeye olan yatkınlığını ve ilgisini hatıra getirmektedir. Bilindiği üzere Sılay

İstanbul'a geldiğinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde dinleyici olarak felsefe derslerini takip etmiştir. Cemil Meriç'in aktardığı anekdotlar, felsefeye ilgisi olan Sılay'ın bu konuda uzmanlığı olan Mustafa Şekip Tunç ve Hilmi Ziya Ülken gibi isimlerle yakın dostluğu olduğuna, edebî mahfillerde felsefenin sürekli bahis konusu edildiğine işaret eder. Doğan Hızlan, "varoluşu kavrayabilmek için sürekli onunla ilgili sorular soran, çoğu zaman da cevabı bulunmayan şiirlerinde" Bergson'un sezgici anlayışını bulmanın mümkün olduğuna dikkat çeker (21). Fevzi Halıcı ise onun şiirinde "düşüncenin ve felsefî görüşün ağır bastığı" üzerinde durur (Gökşen 104). Bütün bu ayrıntılar, Sılay'ın aforizma kullanımında, yapmış olduğu Batı kaynaklı felsefî okumaların rolü olabileceğini düşündürmektedir. İhtimallerden biri de Batı'da benzer bir yöntemi kullanan başka bir şairin mevcudiyetidir. Sılay, sayfa altı aforizma kullanımını görmüş ve esinlenme yoluyla Türk şiirine tatbik etmek istemiş olabilir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Sılay'ın *Hüsran Filizleri*'ndeki kullanımına benzer bir yöntemi tercih eden Batı menşeli bir şaire rastlayamadık. Ancak bu husustaki bulgular yeni araştırmalar ve incelemelerle genişletilmeye müsaittir.

Celâl Sılay, sistematik bir poetika sahibi olmasa da hem şiir kaleme alan hem de şiirin nasıl yazılması gerektiği üzerine kafa yoran sayılı isimlerdendir. *Ebedî Renkler* kitabının başında yer alan "Bence Şiir" adlı yazı başta olmak üzere Sılay'ın çeşitli yazılarında şiirin ne olduğu/nasıl olması gerektiği hususundaki görüşlerini bulmak mümkündür. Şiiri "güzelliklerin tasavvurumuz ile birleşerek muhayyilede fikir ile yoğrulduktan sonra hissin süzgecinden musikileşerek sızması" (88) şeklinde tanımlayan Sılay, tabiattaki sesleri ve renkleri şiirin kaynağı olarak görmüştür.

Şiirin belli bir formunun olmasını şart koşan, iyi şiirin nasıl örüleceği üzerine düşünüp eleştirel yazılar kaleme alan (Gökşen 111) bir şair olarak Celâl Sılay'ın arayış içinde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu arayışın tezahürlerinden biri de şiir metinlerinin yer aldığı sayfa altlarında aforizma kullanmak olmuştur. Sılay'ın 1937'den sonra kaleme aldığı şiirlerinde benzer bir kullanıma rastlanmaz. *Hüsran Filizleri*'nde aforizma kullanımını deneyen şairin bu yöntemden tatmin olmadığı veya beklediği olumlu tepkileri almadığı düşünülebilir. Nitekim bu yol başkaları tarafından da tercih edilmemiş, modern Türk şiirinde benzer bir aforizma kullanımı yaygınlık kazanmamıştır.

SONUÇ

Celâl Sılay, 1930 ve 1940'lı yıllarda şair kimliğiyle öne çıkan, kendisini sanat-edebiyat camiasına kabul ettiren bir isim olarak bilinmektedir. Daha sonraki yıllarda popülerliğini kaybetmiş, edebiyat tarihi ve antolojilerde ismi sık geçmeyen, ihmal edilen bir şair hâline gelmiştir.

Celâl Sılay, *Hüsran Filizleri* adlı şiir kitabında edebiyatımızda daha önce denenmemiş bir yolu tercih etmiş, şiir metinlerinin yer aldığı sayfa altlarında aforizma kullanmıştır. *Hüsran Filizleri*'ndeki 46 adet şiirin sonuncusu hariç

her birinde bu kullanımı görmek mümkündür. Şiir metinleri çoğunlukla yarım sayfaya sığacak uzunluktadır. Şiir metinleriyle sayfa altında yer alan aforizma arasında yaklaşık yarım sayfalık bir boşluk bırakan şair, aforizmaların ayrı birer form olduklarına dikkat çekmek istemiş, okuyuculara bu kullanımın bilinçli bir tercihin ürünü olduğunu açıkça göstermiştir. Kısa, öz ve çarpıcı ifadelerden örülü aforizmalar, genellikle buldukları sayfada yer alan şiirde bahsi geçen konuyla ilgili yorum veya tanımları içerir. Şiir metninin altında aforizma kullanmak düşüncesi başlı başına ilgi çekiciyken aforizmaların söz konusu şiirlerle olan tematik bağlantısı, bu aforizmaları daha cazibedar hâle getirmiştir.

Celâl Sılay'ın "yatağını arayan sel" misali bir arayış içinde olduğu, bu arayışın tezahürlerinden biri olarak şiir metninin altında aforizma kullanma yoluna gittiği anlaşılmaktadır. *Hüsran Filizleri*'ni 1937'de neşreden şairin 1970'li yılların başına kadar devam eden edebî hayatında benzer bir aforizma kullanımına rastlanmaz. Sılay'ın tutmuş olduğu yoldan tatmin olmadığı veya sanat-edebiyat camiasından beklediği olumlu tepkileri almadığı düşünülebilir. Nitekim bu yöntem başka şairler tarafından da denenmemiş, modern Türk şiirinde benzer bir aforizma kullanımı yaygınlık kazanmamıştır. Celâl Sılay'ın girişimi, Türk şiirinde hem içeriğe hem de şekle etkisi olan bir yöntem arayışı olarak değerlendirilmelidir. Bu girişim başka şairler tarafından benimsenmemiş, zaman içinde unutulmuştur.

KAYNAKÇA

- Alvan, Türkan. "Klasik Türk Şiirinde İcâz'a Dair Tespitler Teklifler." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, s. 33, 2015, ss. 135-164.
- Anar, Turgay. *Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*. Kapı Yayınları, 2012.
- Ay, Taner. *Edebiyatımızda Unutulanlar ve Kaybedenler 2*. Ötüken Neşriyat, 2023.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük: Kubbealtı Lugatı*. Kubbealtı Neşriyat, 2006.
- Cenab Şahabeddin. *Tiryaki Sözleri*. Hazırlayan Orhan Fuad Köprülü ve Reyan Erben, *Tercüman Gazetesi*, 1978.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları, 2005.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü. *Karşıdüşünce: Vatan Gazetesi Yazıları 1961-1962*. Hazırlayan Erol Gökşen, Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Gökşen, Erol. "Bir Şair Olarak Celâl Sılay'ın Şiir Üzerine Görüşleri." *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, c. 8, s. 22, 2020, ss. 100-113.
- Hızlan, Doğan. "Meğerki Rastgele." *Celâl Sılay Hüsrân Filizleri Toplu Şiirler*, Yapı Kredi Yayınları, 2000, ss. 15-23.
- Huyugüzel, Ö. Faruk. *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. Dergâh Yayınları, 2018.
- Karaalioğlu, Seyit Kemal. *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*. İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1983.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Akçağ Yayınları, 2004.
- Kerimoğlu, Caner. "Hakan Günday Romanlarında Aforizmalar." *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 5, s. 1, 2010, ss. 1147-1166.
- Kırımlı, Bilal. *Celâl Sılay Hayatı-Sanatı-Eserleri-Sanatı-Fikirleri*. Ra Kitabevi, 2007.
- Kurt, Çağrı. *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Aforizmalar*. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2022.
- Meriç, Cemil. *Bu Ülke*. İletişim Yayınları, 2005.
- Özden, Akil Muhtar. *Aforizma: 1877-1949 Vecizeleri*. Hazırlayan A.S. Ünver vd., İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, 1949.
- Samsakçı, Mehmet. "Şiir Nesir Olmayan Söz Müdür? Nazım-Nesir Farkı, Şiirde Nesirleşme ve Mensur Şiiri İmkânı Üzerine." *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 7, s. 4, 2012, ss. 2709-2724.

Saraç, M. A. Yekta. "Îcâz." *İslâm Ansiklopedisi*, 21. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, ss. 392-393.

Sılay, Celâl. *Hüsran Filizleri Toplu Şiirler*. Hazırlayan Doğan Hızlan; İhsan Yılmaz, Yapı Kredi Yayınları, 2000.

Tahirü'l-Mevlevi. *Edebiyat Lugatı*. Hazırlayan Kemal Edip Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, 1973.

Tietze, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, c. 1, Simurg Yayınları, 2002.

Yağar, Ali Sait: "Aforizma Yazarı Olarak Midhat Cemal Kuntay." *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, s. 8, 2016, ss. 281-295.